

A fény vonzásában

MORELLI EDIT ZOMÁNCMŰVÉSZ
 EMLÉKKIÁLLÍTÁSA
 A KECSKEMÉTI CIFRAPALOTÁBAN

2020. december 7-én, 80 éves korában hunyt el a kortárs magyar zománcművészet egyik kiemelkedő jelentőségű alkotója, Morelli Edit. A Ferenczy Noémi-díjas zománcművész életműéből a kecskeméti Cifrapalota (Kecskeméti Katona József Múzeum) első emeleti termeiben rendeztünk emlékkiállítást. Szándékosan nem

használtuk az „életművet” jelzőként, ugyanis a tárlat „csupán” három gyűjteményre – a család, a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely és a Kecskeméti Katona József Múzeum birtokában lévő művekre – támaszkodott. Mivel Morelli alkotásainak jelenleg mennyiségileg, s különösen minőségileg, ez a

MORELLI Edit: Motivumok | Edit MORELLI: Motifs
 1973, fa, domborított és zománczott vörösréz, 33,5x49 cm
 Fotó: Kiss Béla

három legfontosabb forrása, így az összképet tekintve nem hiányoztak az elsősorban magántulajdonban található darabok. Mindenesetre a művek későbbi szétszóródását megelőzendő, így a további kutatásokat elősegítendő, fontos lenne, hogy a következő években minél több főmű kerülhessen közgyűjteménybe, mindenképp a zománcművészettel kiemelten foglalkozó kecskeméti múzeumba.

MORELLI Edit: Négy évszak. Népművészetet szimbolizáló térkompozíció 1:5 léptékű terve, Érsekkert, Kalocsa | Edit MORELLI: Four seasons. 1:5 scale plan of the composition symbolizing folk art, Archbishop's garden, Kalocsa | 1976, fa, zománcozott vörösréz, magasság: 64 cm, talp: Ø 32 cm
Fotó: Kiss Béla

A Cifrapalota három első emeleti termében igyekeztünk – a lehetőségeinkhez mérten – az életmű folyamatát kronologikusan érzékeltetni, formai párhuzamokat, tematikai összefüggéseket felmutatni. Emellett azonban hangsúlyt helyeztünk az alkotó emberi oldalának, személyes történetének a bemutatására is egy, a kiállításban elhelyezett képernyőn folyamatosan vetített, megközelítőleg hatperces képszeállítás segítségével. A szöveges dokumentumok mellett a hosszabb-rövidebb magyarázatokkal kísért fényképek jelentős részén a művész jelent meg, egy 1943-as családi fotótól kezdve, egészen a 2015 augusztusában a Tűzzománcművészek Magyar Társasága kecskeméti workshopján általunk készített felvételekig, melyeken az *Égből jöttem* című alkotásnak 820 Celsius-fokos kemencéből való kivételét örökítettük meg négy lépésben. Egy nagy méretű asztali vitrinben fémmegmunkáló szerszámokkal, zománcozáshoz szükséges eszközökkel, ecsetekkel, égetéshez használt fogókkal, fémrecipiensekkel (vörösréz, lelapozott acéllemez), kísérleti és félkész alkotásokkal (köztük ékszerekkel) a művész egykori műhelyét is megidéztek. Ezzel is figyelmeztetve a látogatókat arra, hogy bár a kortárs magyar zománcművészek többsége, felismerve az új lehetőségeket, erőteljesen képzőművészeti irányba orientálódik, azonban a műfaj legjelentősebb képviselői – így Morelli Edit is – soha nem tagadták meg annak iparművészeti eredetét sem.

MORELLI Edit: Siva | Edit MORELLI: Shiva 1975 után, fa, zománcozott vörösréz, 73x60 cm
Fotó: Kiss Béla

MORELLI Edit: Fekete Madonna | Edit MORELLI: Black Madonna
1974, zománczott vörösréz, 82x54 cm
Fotó: Kiss Béla

Morelli Edit Éva Erzsébet 1940. április 12-én született Budapesten. „Észak-Olaszországban a Morelli név olyan, mint nálunk a Kovács. Űkapám Garibaldi hadseregében szolgált, aztán elment Lengyelországba, majd egy lengyel feleséggel letelepedett Tokajban. Egyik fia fametsző lett. Tanulmányai után elindult világot látni egészen Londonig. Megvan a levelezése. Ő hozta Magyarországra Londonból a színes metszetnyomás technikáját. Morelli Gusztáv az Iparművészeti Múzeum igazgatója volt egy ideig. A két unokája közül László lett az én apám.”¹ Bár 1954-ben a III. Kerületi Leánygimnáziumban (mai nevén Óbudai Gimnázium) kezdte el középiskolai tanulmányait, tehetsége nyomán egy év múlva már a fővárosi Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban találjuk, ahol 1958-ban grafikusként végzett. (Szerencsére az alkotó megőrizte az 1955-ben és 1956-ban itt készült tanulmányrajzait, melyekből egy válogatást – helyhiány miatt – végül monitoron mutattunk be. A korszak legérdekesebb rajza egy orosz katonáról született, valószínűleg 1956 novemberében.) Művészeti képzése a Xantus Gyula vezette szabadiskolában folytatódott, s a hatvanas években

elsősorban grafikával és festéssel foglalkozott. Ekkor készült festményei közül néhányat eredetiben, néhányat pedig képernyőn tártunk a látogatók elé. Közülük egyes darabok (pl. *Bálvány*, *Varázsló*, *Motívum/Virágfej*) a korai zománcművek tematikus előzményeinek is tekinthetőek.

Morelli Edit 1972-ben Kátai Mihály személyes ösztönzésére, javaslatára kezdett el zománcal foglalkozni. „A Budavár alatti Donáti utca művészkolóniájában egymás mellett laktunk. A művészek ajtajai állandóan nyitva álltak, és ez szellemileg is igaz volt. Akkor már hosszú évek óta készítettem zománcmunkákat, és így velem beszélte meg problémáit. Sajátos világa azonnal látható volt. Senkit nem követett, és első próbálapjai is azonnal aktualizálhatók – ékszerként használhatók voltak.”² Ennek ellenére Morelli első korszakában (kb. 1972/73–1983/84) tagadhatatlan Kátai zománcművészeti stílusának, felfogásának és teljességre töre alkotásfilozófiai rendszerének a hatása, így a kiállításunkon szereplő legkorábbi alkotásától (*Motívumok*) kezdve, mellyel a salgótarjáni II. Országos Zománcművészeti Biennálén (1973) és annak katalógusában³ először szerepelt a műfaj képviselőivel együtt, egészen a korszakot lezáró, 1983-ban (*Életfa*) és 1984 első hónapjaiban fogant művekig (*Apátfalva, Polgármesteri Hivatal házasságkötő termének hét önálló darabból álló kompozíciója*)⁴. Elsősorban beágyazott és festett zománcos technikát alkalmazott vörösréz alapon, melyet leginkább faragott fára applikált, illetve egyes esetekben domborított vörösrézrel társított. Gyakran archaikus, népművészeti ihletésű, ornamentális motívumokat, szimbolikus elemeket hordozó, organikus

MORELLI Edit: Csíra | Edit MORELLI: Germ
1984/1986, fa, zománczott vörösréz, 43x36,5 cm
Fotó: Kiss Béla

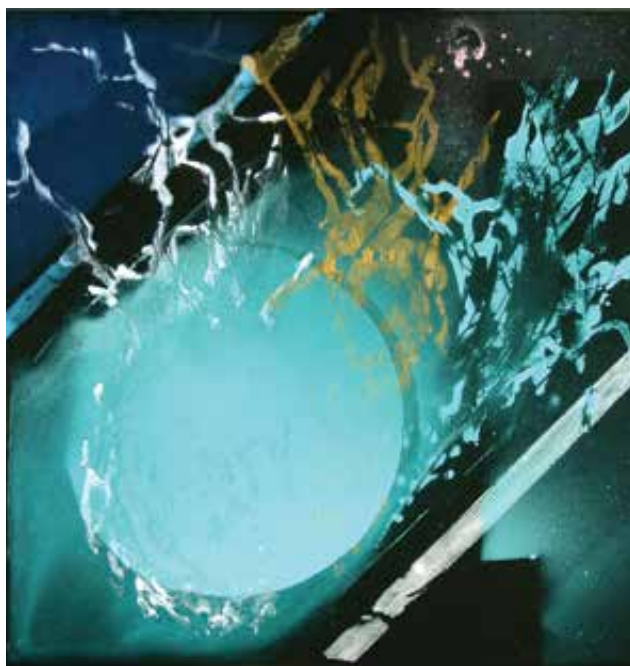

MORELLI Edit: A többi: hazugság | Edit MORELLI: The rest is Untruth
 1998, fa, zománcozott vörösréz, 179x46 cm
 Fotó: Kiss Béla

szerveződésű, dekoratív kompozíciókat (pl. *Siva, Fekete Madonna, Négy évszak*) hozott létre. Meghatározó volt művészi pályafutására nézve, hogy meghívottként ott lehetett 1975–1977 között Kecskeméten, a Kátai Mihály által alapított és vezetett (Nemzetközi) Zománcművészeti Alkotótelep első három szimpóziumának résztvevői között (többek között Ásztai Csabával, Deim Pállal, Lantos Ferencsel, Petrilla Istvánnal, Turi Endrével). Éppen ezért (is) művészettörténeti szempontból az emlékkiállítás egyik legértékesebb része az a hat darab együtt bemutatott alkotás (*Kék tulipán, Kígyós tulipán, Kunbaba, Médium, Rozetta lóval, Varázsló*) volt, melyek 1975 nyarán az I. Zománcművészeti Alkotótelepen születtek⁵. 1976-ban és 1977-ben is építészeti programok jellemezték a telepet, melyek közül az előbbire egy zománccfríz tervét, míg az utóbbira („tájékoztató formák”)⁶ egy zománcozott házszámtáblát tudunk példaként kiállítani.

Morelli Edit a nyolcvanas évek közepén egy tartalmilag, technikailag, formavilágát, sőt a méreteket (25x25 cm) tekintve is szorosan összefüggő műsorozattal jelentkezett, melyből a tárlaton az *Átváltozás, Csira, Egység, Elvágódás, Madaras* és a *Tűzörzés/Összetartozás* szerepelt. E művek mindegyikére jellemző a szabályos négyzetbe írt centrális, jelszerű kompozíció, a többnyire fémes zománc háttér, a vörösréz recipiensen jól érvényesülő, egymásra is rétegzett, transzparens zománccok, s az úgynevezett repesztéses eljárás használata az égetés(ek) után fátyolfehérként jelentkező felületeken. Ezzel a finom átmenetet biztosító sorozattal indult a második – bizonyos értelemben a haláláig tartó – zománcművészeti korszaka, melyen belül a festőzománc immár kizárólagos technikává vált, s annak egyre tudatosabb művészi felhasználása mellett, fokozatosan fordult egy természeti formákat is magában foglaló – távolról lírai absztrakcióra is emlékeztető – irányba, amely a természet örök törvényeit feltáró szellemi tartalmat, érdeklődést misztikus nyelvezettel ötvözte (pl. *A csend, A fény, Egység*). „Vonzott a műfaj ősi tradíciója, sokoldalú és széles körű alkalmazási lehetősége.” „Amikor kipróbáltam a zománctechnikákat, érdeklődésem felkeltették az izzó kemencében történő redukciók, oxidációk. [...] A zománc, ez a csodálatos anyag, a fényt áteresztetheti, visszasugározhatja, adhat simogató gyöngyházfényt, van, hogy fölizzik, áttüzesedik, keményen szikrázik, csillog... A hideg, rideg anyag élővé varázsolódik! A mű éppúgy a fény függvénye, ahogy a mi életünket is a nap szabályozza.”⁸ Morelli e korszakában egyre magasabb szinten volt képes érvényesíteni a zománc sajátos törvényeit. A többszörös égetés során létrejött, egyedül e műfajra jellemző színek, csak a zománccal teljes együttműködésben, társalkotói viszonyban érhetőek el. E „tűzben pikturálás” terén Morelli – többek között Mayer Berta és Hévízi Éva mellett

– a magyar alkotói mezőny egyik legjobbjává vált. „Morelli Edit a kortárs magyar zománcművészet legválasztékosabban beszélő művészei közé tartozik, legalábbis ami a festői zománc kifejezési lehetőségeit illeti. Az ő képei előtt sohasem fog el bennünket olyan kétség, hogy esetleg más anyagban, másféle technikával is létre lehetett volna varázsolni őket.”⁹

MORELLI Edit: Égből jöttem | Edit MORELLI: I've come from Heaven
2015, zománczott acéllemez, 40x40 cm
(Kecskeméti Katona József Múzeum, Kecskemét)
Fotó: Kiss Béla

Az általános vélekedés szerint a kiállítás csúcspontja a középső terem volt. Itt kaptak ugyanis helyet az ezredforduló idején (1998–2001 között) készült nagy méretű – jelfákra, síkba kivetített oszlopokra emlékeztető, faragott fenyőfa alapú – alkotásai (pl. *A királyság kora; A többi: hazugság; Áldozatok, mártírok; Emlékezés; Megvilágosodás; Mítoszok*), melyeket eredendően nagyobb kompozíciókba rendezve képzelt el, részben nemzeti

létünket elemezve, a magyar történelem jeles pillanatait kiemelve, részben pedig az ember és természet megbomlott viszonya miatti aggodását kifejezve.

2005-ben egy pályázat kapcsán írta: „*Munkáim célja az új évezred lehetőségeit figyelve, a természet rendjét követve, az organikus rend újraélesztését segíteni.*” Műveinek üzenete ugyan nem változott, de más tekintetben mégis beszélhetünk egy harmadik alkotói periódusról is, vagy a második korszak némiképp elkülönülő kései szakaszáról. Ennek nélkülözhetetlen feltétele volt, hogy a Tűzzománcművészek Magyar Társaságának alapító tagjaként szinte minden alkalommal jelen volt az augusztusi workshopokon a budafoki zománcgyárban¹⁰, majd annak megszűnte után, 2010-től Kecskeméten, a műkerti Alkotóházban. A harmadik évezredben, különösen a gyári szimpóziumok hatására, még a korábbiaknál is erőteljesebben érvényesült nála a zománcművészet képzőművészeti felfogása. Míg a vörösréz recipiensen megvalósított művein (pl. *A magyar ugaron, A víz eredete, Hármás egység*) a „kecskeméti iskola”¹¹ egyik legkitartóbb, egyben legegységibb folytatója, továbbfejlesztője, addig opak és félopak iszapzománcos acéllemezei (pl. *Álom, Az úton, Égből jöttem*) már egy a korábbiaknál is felszabadultabb, újra és újra megújuló, az ifjabb nemzedéknek is példát mutató, s ebbe a különleges anyagba még mindig „szerelmes” alkotót mutattak. Igaz, néhány vörösréz lemezre készült alkotás esetében is érezhető volt már ez utóbbi hatása (pl. *A víz emlékezete, Kozmosz, Támadás*), ahogy a kiállításon először látható *Utolsó fejen*, amelyen Tóth Menyhért-i értelemben és az anyaggal való együttműködés tekintetében is a végletekig elment, karcolva a lehetetlent...

ifj. GYERGYÁDESZ László
művészettörténész, a kiállítás kurátora

(A fény vonzásában. Morelli Edit [1940–2020] Ferenczy Noémi-díjas zománcművész emlékkiállítása. Cifrapalota, Kecskemét, 2021. november 20. – 2022. február 20.)

1. Morelli Edit. *Műtermek.com*, Budapest, 2012. június 28. (http://muttermek.com/morelli_edit/) Pontosítás: Morelli Gusztáv nem az Iparművészeti Múzeum igazgatója, hanem a budapesti Iparművészeti Tanoda tanára (1873–1909) és igazgatója (1905–1909) volt.
2. Kátai Mihály 2003-ban az Újpesti Galériában elhangzott szavait idézi: *Morelli Edit – Tisztítóűz*. Katalógus. Budapest, 2009, 33.
3. *II. Országos Zománcművészeti Biennálé*. Salgótarján, 1973. szeptember 13–30. Katalógus. A kiállítást rendezte: Kovács Béla. Salgótarján, 1973, 29.
4. Tóth Attila: Morelli Edit tűzzománcjai – az apátfalvi házasságkötő teremben. *Csongrád Megyei Hírlap*, 1984. május 26.
5. *Zománcművészeti Alkotótelep, Kecskemét, 1975. július 15. – augusztus 15.* Katalógus. Szerk. Pap Gábor és Sümei György. Kecskemét, 1976, 38–39.
6. Lásd róla és Morelli Edit kapcsolódó műveiről: ifj. Gyergyádesz László:

„Tájékoztató formák”. Egy zománcművészeti kísérlet a „humanizált panelért”. *Magyar Iparművészet*, 2016/8, 31–35.

7. *Morelli Edit tűzzománcjai*. Leporellő. Budapest, 2003.

8. l. m. (lásd 2. jegyzet), 7.

9. Pap Gábor: *Kaoszból – Kozmosz*. Töprengés Morelli Edit zománcképei előtt. *HÉMO TU MO művészcsoport tűzzománcjainak kiállítása*. Kecskemét, Cifrapalota, 1997. március 16. – április 13. Katalógus. Kecskemét, 1997.

10. Lásd róluk: ifj. Gyergyádesz László: *Zománc-gyár-ípar-képző-művészet*. A budafoki zománcgyári szimpóziumokról a Tűzzománcművészek Magyar Társaságának tárlata ürügyén. *Magyar Iparművészet*, 2011/1, 25–28.

11. A „kecskeméti iskola” fogalmáról és további képviselőiről lásd pl.: ifj. Gyergyádesz László: *Kortárs magyar zománcművészet*. Kecskeméti Képtár (Cifrapalota), 1998. március 21–április 26. *Magyar Iparművészet*, 1998/2, 8–12.